

Kulning – ganu sauciens Skandināvijā

Igeta Ozoliņa, etnomuzikoloģijas studente

Skandināvijas ganu saucienu *kulning* skanējuma plašums, neparastā intervālika, daudzveidīgās vokālās tehnikas un dažādo reģistru izmantošana izpildījumā raisa interesi uzzināt par tiem vairāk. Daudzu tautu tradicionālajā mūzikā atrodamī materiāli saziņai ar mājdzīvniekiem. Šoreiz apskatīsim tieši šo skandināvu mūzikas fenomenu – *kulning*.

Par informācijas avotu izmantoju grāmatu „*Kulning. Herding Call – the music and vocal technique*” (2007), kuras autore ir Susanne Rosenberga (*Susanne Rosenberg*). Rosenberga dzimusi 1957. gadā, un ir zviedru tautas mūzikas dziedātāja, vokālā pedagoģe un pasniedzēja Sibēliusa akadēmijā Helsinkos un Karaliskajā mūzikas koledžā Stokholmā. Viņa pārvalda *kulning* vokālās tehnikas, un ir veikusi plašus pētījumus par šiem dziedājumiem. Rosenberga ir tradicionālās mūzikas pētniece un novatore, tradīciju ienesot mūsdienīgos kontekstos. 2011. gadā pētniece saņēmusi *Arets traditionbarare* balvu par tradīciju kopšanu Zviedrijā.

Kulning ir sena vokāla tradīcija Zviedrijā, kuras izpildītājas ir tikai sievietes. Tradīcija ir dzīva arī mūsdienās, tomēr sastopama aizvien retāk. Zviedru ganu mājās, kuras sauc par *fabod* dabiskā vidē *kulning* skan visskaistāk un autentiskāk. *Kulning* dēvē arī par *lalīng*, *lanīng* vai *lansīng*, un tas satopams dažos Norvēģijas reģionos un Zviedrijā Dalarnas un Helsinglandes provincēs, kā arī Jemtlandes un Herjedālenas reģionos. Līdzās minētajiem ganu saucieniem sastopamas mūzikas formas, ko izmanto mājlopu saukšanai – *kulokk*, *kulokker*, *kyrlokker* vai *lockrop*. Taču šoreiz stāsts ir par *kulning*.

Fabod kalnu namiņš, un vide tajā allaž bijusi sieviešu pasaule, viņu atbildība. Zviedrijas mežos, prom no apdzīvotām vietām vasarās apmetās lopu ganītājas. Lopi tuvākajā apkārtnē ganījušies brīvi, ganes tos pieskatījušas un slaukušas, no piena

gatavojušas sviestu un sieru, brīvajā laikā sējušas slotas un adījušas zeķes. Mājdzīvnieki vēsturiski bijuši liela vērtība saimniecībai, un sviests bijis īpaši vērtīgs produkts. Ganes bijušas jaunas meitenes un vecāka gadagājuma sievietes, darbs bijis jādara sešpadsmit stundas diennaktī. Sievietes cēlušās ap pieciem no rīta un ar saucieniem sasaukušas kopā ganāmos lopus. Kaut ne viegls, tas tomēr ir bijis iekārojams un prestižs amats. Komunikācija starp cilvēku un dzīvniekiem sastāvējusi no saukšanas un runāšanas, šos abus apvienojot. Dzīvniekiem raidīti signāli tikuši spēlēti arī ar ganu rāgiem un dažādiem grabekļiem, to nolūks bijis pasargāt lopus no vilku un lāču uzbrukumiem.

Ganu saucieniem raksturīga improvizācija un tās elementi. Nekad iepriekš nav bijis iespējams paredzēt, tieši cik ilgi un gari veidosies un tiks izpildīti saucieni, viss atkarīgs no konkrētās situācijas. Dažkārt bijis jāsauc ilgi, līdz dzīvnieks atsaucas. Tāpat arī bijis ļoti dažādi jāvariē, līdz tiek uztverts „īstais” signāls. Sieviešu – ganu repertuārā bijis liels arsenāls dažādu saucienu un to kombināciju. Saucieni bijuši ļoti individuāli un tikpat dažādi, cik dažādas ir to izpildītājas. Bieži ganītājas dziedājušas tāpat vien savam priekam. Jaunākās meitenes mācījušās no vecākajām sievietēm, un saucieni tikuši nodoti no paaudzes paaudzē. Daudzas ganu melodijas un saucieni ir tikai konkrētajā dzimtā, saimē, ģimenē zināmi ar raksturīgu melodisko valodu, sauciena veidošanas tehniku un rečitējamo tekstu. Rosenberga savā grāmatā skaidro, ka *kulning* dziedājumam raksturīgi, ka melodija veidojas kvintu virs un kvartu zem tā saucamā tonālā centra, un nav iespējams noteikt, vai tonalitāte ir mažors vai minors. Vairums ganu saucienu tomēr nes minora nokrāsu. Dziedātajām melodijām bieži raksturīgi bagātīgi izrotājumi. Augsta reģistra izmantošana ir tipiska pazīme. Melodijas apjoms kvintas vai plašāku intervālu robežās, parasti svārstās 800 Hz – 1500 Hz robežās. Melodiskās līnijas spēcīgi melismatiskas, un tās apvienojas ar īsiem saucieniem un frāzēm dažādās vokālās tehnikās. Tiek izmantoti arī zemi reģistri un reģistru maiņa vienā saucienā.

Pētījumi rāda, ka mājlopi *kulning* var sadzirdēt pat 5 km attālumā. Uz jautājumu, kas govīm liek doties šī sauciena virzienā, pētniece Rosenberga grāmatā ar humoru atbild, kas tas jāprasa pašām govīm. Līdzīgi kā apmācīti mājdzīvnieki, piemēram suņi, arī govīs izjūt lojalitāti pret cilvēkiem, kuri par viņām rūpējas. Pēc Rosenbergas domām, visa ganāmpulka nogādāšana mājās prasa īpašu saikni starp ganītāju un ganāmpulku. Ganāmpulkā vienmēr mēdz būt vismaz viena „vadošā gov”, kas, izdzirdot saucienus, dodas tā virzienā, un pārējās tai seko. *Kulning* izpildītājam jāimprovizē tā, lai atrastu īstās skaņas, uz kurām reaģē viņas ganāmpulks. Lai to

izdarītu, jālieto pareizā izpildījuma tehnika. Jāturpina dziedāt tik ilgi, kamēr ganāmpulks atgriežas mājās. *Kulning* tika pielietots arī saziņai ar citām ganēm, lai paziņotu, piemēram par govs pazušānu. Tad tika atskaņotas citas melodijas, kuras bija zināmas konkrētajā saimniecībā.

Kulning melodiskā daļa parasti ir būvēta no īsām frāzēm. Melodijas bieži mēdz būt krītošas, tās sākas no augstas skaņas, un frāzes noslēgums atkal ir uz augstas skaņas. Taču citreiz tā nenotiek. Vairākas īsas frāzes var tikt saliktas kopā, un tas ir atkarīgs no katras ganes spējām un radošās izpausmes. Ganu saucienos nav sajūtams pulss, tajos nav taktsmēra. Parasti melodiskās frāzes ir 4 – 5 sekundes garas, un ir metriski un ritmiski ļoti brīvas. Melodiskā līnija veido tādu kā stāstu, kuram nav acīmredzama noslēguma. Ganu saucienus var izpildīt divas ganes kopā, veidojot sarunu – dialogu.

Gane sajūt, tieši kas konkrētajā situācijā ir nepieciešams, kādā dinamikā un intensitātē dzīvnieks jāsauc. Galvenais nolūks – ganei ir jābūt sadzirdamai. Skaņas virzienam jābūt skaidram, mērķtiecīgam. Būtiski ir saukt bez vibrato – lai sauciens nekļūtu par daļu dziedāšanu. Valoda tiek izmantota kā skaņas un ritma resurss. Liela nozīme ir teksta skanēšanas īpašībām, nevis teksta jēgai. Izpildot *kulning*, balsene var tikt pacelta līdz pat 4 cm augstāk par tās dabisko stāvokli. Tiek izmantota mutes dobuma tilpuma maiņa tembra veidošanai. Mēles stāvoklim izpildījumā ir liela nozīme – mēles sakne tiek pacelta, bet mēles gals nolaists. Jāpievērš uzmanība atakai – skaņāsākumam un skaņas noņemšanai – tām jābūt precīzām un skaidrām. Skaņu pārtraukumus veido mēles darbība. Frāžu veidošana notiek ar atakas un akcentu palīdzību.

Rosenberga saka, ka *kulning* izpildījumā sadzīviskā funkcija un māksla ir cieši savijušies jēdzieni. Viņa atklājusi, ka klausoties *kulning* izpildījumu, ķermenī var parādīties drebuļi, trīsas, īpašas sajūtas mugurkaula garumā.

Vai ikviens var iemācīties izpildīt ganu saucienus? Pētniece saka, ka var. Svarīgi ir atļauties un improvizēt, jāpiemīt emocionālai attieksmei, bagātīgai iztēlei un labai fiziskai formai, jāatļaujas izmantot kontrastus un izpaust savu raksturu. „*Kulning* ir dziedāšanas stils, vokāla tehnika un veids, kā radīt mūziku. Tas ir, kā saukt kādu, un to ikviens savā dzīvē ir darījis”, uzskata pētniece.

Viens no veidiem, kā apgūt *kulning*, ir klausīties teicēju ierakstus. Var mācīties no transkripcijām, taču tās nav vienkāršas, tas nav parasts nošu teksts. Ganu sauciena detaļas – ataka, intensitāte, glissando un citas detaļas nav vienkārši apgūstamas. Transkripcijas bieži atgādina zīmējumus un zīmju rakstus. Pastāv liela atšķirība starp

akustiku, izpildot *kulning* iekštelpās mācību nolūkos vai ārā. Gaisa spiediens, vēja virziens, atbalss iespējas, laikapstākļi, meža, ezera vai kalnu klātbūtne – šie elementi spēcīgi iedarbojas uz skanējumu āra apstākļos.

Pateicoties tieši Rosenbergas aktivitātēm, šī tradicionālā mūzika piedzīvojusi atdzimšanu teātrī, mūsdienu mūzikā, izglītības programmās un citur. Rosenberga uzskata, ka *kulning* tradīcija nekad nav izgaisusi, bet gan atjaunojas citos izpausmes veidos, piemēram no skatuves. Rosenberga to neuzskata par tradīcijas atmodu, bet par transformēšanos, un ka šī tradīcija vienmēr atradīs veidu, kā noturēties.

Kulning izmantots arī akadēmiskajā mūzikā. Norvēģu komponists Edvards Grīgs izmantojis *kulloker*, agrīnajā norvēģu operā sastopamas arījas *kulning* manierē. *Kulning* atskaņo mušdienu tautas mūzikas ansambļi, piemēram „Gjallarhorn”, „Frifot” u. c. Arī kino sastopami *kulning* dziedājumi. Dziedātāja Kristīne Hola (*Christine Hall*) izpilda tradicionālo *kulning* filmās „Frozen” (2013) un „Ant-man and the Wasp” (2018). Dziesmā „Into the unknown” filmā „Frozen 2” (2019) *kulning* izskan norvēģu dziedātājas Auroras izpildījumā. Arī krievu režisora Andreja Tarkovska filmā „Offret” dzirdams *kulning*.

Zviedrijas dziedātāja Jonna Jintone (*Jonna Jinton*) kanālā *Youtube* izpilda neskaitāmus *kulning*, un viņai ir simtiem tūkstoši sekotāju. Pirmo reizi ar *kulning* viņa saskārusies skolēnu ekskursijas laikā divpadsmit gadu vecumā, aizbraucot uz mūzikas muzeju, kur ar *kulning* skolniekus iepazīstinājis gids. Dziedātāja atceras, ka kaut ko tik skaistu nekad nebija dzirdējusi. Divdesmit viena gada vecumā dziedātāja sākusi vingrināties mežā, tad dziedājumus publicējusi, un par tiem radusies interese ļoti daudziem klausītājiem visā pasaulē.

Kulning ievēd klausītāju Skandināvijas skaistās dabas vidē, radot īpašas noskaņas un izraisot bagātīgas emocijas. Un ļauj iepazīt interesantu šķautni Skandināvijas tradicionālās mūzikas pasaulē.